

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA MUZEJA POŽEŠKE KOTLINE

Muzej Požeške kotline u Slav. Požegi vršio je zaštitna iskapanja na prethistorijskim lokalitetima »Šikare« kod Novoselaca, na lokalitetu »Bajer« na Ciglani u Slav. Požegi i na »Grabaračkim livadama« kod Zaričca. Probna istraživanja su vršena na rimskim lokalitetima »Vetovačke livade« kod Tekića, na »Radovanačkom brdu« i na »Krugama« kod Velike, a sistematska arheološka iskapanja na rimskom lokalitetu »Treštanovačka gradina« kod Tekića.

NOVOSELCI

Prigodom obilaska terena ustanovljeno je da je dubokim oranjem bivšeg pašnjaka izbačen na površinu kulturni sloj sa kremenim oruđem, kućnim lijepom, te ulomcima neolitske, badenske, brončanodobne, latenske, rimske i srednjevjekovne keramike, te kasnorimska fibula. Prvo zaštitno sondažno iskapanje vršio je Muzej 1963. god. na lokalitetu »Šikare« kod Novoselaca pod stručnim rukovodstvom Mirka Bulata, kustosa Muzeja Slavonije u Osijeku i direktora Muzeja Josipa Langhamera. U dvije istražene sonde pronađena je gruba atipična kasnoantička i brončanodobna keramika, polovica kamene sjekire, piramidalni glineni uteg i ulomci crvene grube keramike sa ukrasima izvedenim otiscima prstiju.¹

SLAVONSKA POŽEGA — CIGLANA

Na lokalitetu »Bajer« na Ciglani u Slav. Požegi 1938. god. pronađene su ljudske kosti na dub. od 1,80—1,30 m.² Prema pričanju radnika Ciglane, prigodom iskopa zemlje 1946. godine pronađeni su razni ulomci keramike. Godine 1976. bager je oštetiio više žarnih grobova i zdrobio cijele urne. Manja sondažna iskapanja Muzej je vršio pomoću učenika Gimnazije u Slav. Požegi i arheologa Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku.

Ovaj lokalitet je smješten na blago talasastom brežuljku i prema konfiguraciji terena nekropola se vjerojatno širila prema istoku i zapadu (zapadni dio je sav prekopan za potrebe ciglane i zemlja je izvađena).

Istražene su dvije sonde 5 x 5 m i jedna 5 x 2 m. Sonde su postavljene tako da prate pravac pružanja grobova smjera sjever—jug. Grobovi se javljaju na dubini od 0,66—0,95 m. Ispod sloja humusa je sloj tamnosmeđe boje. U grobne

1. Terenski izvještaj prof. Mirka Bulata Muzej Požeške kotline, Fa 171 — arheol. bilješke.
2. Požeške novine — 5. veljače 1938, str. 1.

Dubravka Sokač-Štimac, prof.

Muzej Požeške kotline, Slavonska Požega

Museum der Požegaer Talkessels, Slavonska Požega

jame su stavljene nagorjele kosti i pepeo, pokrivene urnom s dnom okrenutim prema gore, okolo urne su porazbijane manje posude i sve je zatrpano zemljom. Obrisi i oblici grobnih jama nisu mogli biti utvrđeni kod svih grobova zbog velike oštećenosti. Keramika je svijetlo i tamno smeđa, crna i crvena, pomiješana s većim komadićima kamena, slabo pečena. Urne imaju dvije manje ušice ispod vrata. Ukupno je pronađeno 16 žarnih grobova. Osim groba G-1 sve urne su veoma slabo sačuvane, a uzrok je vlažno tlo i loša kvaliteta keramike. Metalni predmeti nisu pronađeni.

Ova nekropola iz brončanog doba s ritusom spaljivanja pokojnika ima analogije s nekropolom u Baricama (Bosna)³ i u Gređanima kod Nove Gradiške.⁴

ZARILAC

Na lokalitetu »Grabaračke livade« uz željezničku prugu Pleternica—Našice nedaleko sela Zarilca prigodom regulacije Londže 1972. god. pronađeno je mnogo mikrolita, životinjskih kostiju i ulomaka prehistorijske keramike. Krajem 1976. god. prigodom nastavka radova bager je izbacio na površinu zemlje kosti izumrlih životinja i mnoštvo keramike.

Prema podacima dr Mirka Maleza⁵ na lokalitetu Zarilac nalazio se logor gornjoleistocenskih lovaca na mamute i to je do sada najznačajnije nalazište takve vrste u našim krajevima. Ovaj lokalitet može se usporediti s faunom i stratigrafijom s nalazištem lovaca na mamute u Samoboru, Kostanjevici iznad Krke i kod Nevelja nedaleko Kamnika, te nalazištem u Donjim Vestonicama u Moravskoj i Willendorfu u donjoj Austriji. Nađeno je mnogo valutica, kremenih odbitaka, iverja, kremenih nožića, strugala i svrdla. Kameno oruđe je rađeno in situ od kremenih stijena s Psunja, Papuka i Krndije, a ima i importiranog materijala iz sjeverne Bosne (Motajica). Prema dr Malezu kameni artefakti po načinu obrade pripadaju mlađem orinjasjenu i početnim fazama gravetiena. Na ovom lokalitetu pronađeni su brojni osteološki ostaci gornjopleistocenskih sisavaca. Sakupljene su kosti ekstremiteta, rebara, lopatica i kukovlja mamuta. Mnoge kosti imaju na površini urezane udubine od kremenog oruđa, što upućuje da su mamuti postali lovački plijen paleolitskih lovaca. Nađeni su zubi gornje i donje čeljusti visoko razvijenih mamuta i mladih mamuta, ulomci kostiju ekstremiteta, lubanje i zubi bizona, zubi divljeg goveda, divljeg konja, kosti ekstremiteta divlje svinje. Najbrojnije su kosti, zubi i komadi rogovlja jelena.

Arheološka iskapanja Muzej je vršio 1976. i 1977. god. Iskopano je 36 sondi raznih dimenzija, južno i sjeverno od kanala. Ukupno je pronađeno 28 žarnih

3. Borivoj Čović, Barice — nekropola brončanog doba kod Gračnice, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, NS, sv. XIII, Sarajevo 1958, str. 77—96.

4. Kornelika Minichreiter: »Bajer« Gređani, Nova Gradiška, nekropola sa paljevinama brončanog doba, Arheološki pregled br. 17, Beograd 1975, str.

5. Mirko Malez, Marija Poje, Darko Rukavina: Naseljavanje Požeške kotline u paleolitiku, Požega 1227—1977, Slav. Požega 1977, str.

Isti autori: Naseljavanje Požeške kotline u paleolitiku, Vjesnik Muzeja Požeške kotline 1, Slav. Požega 1977, str. 15—42.

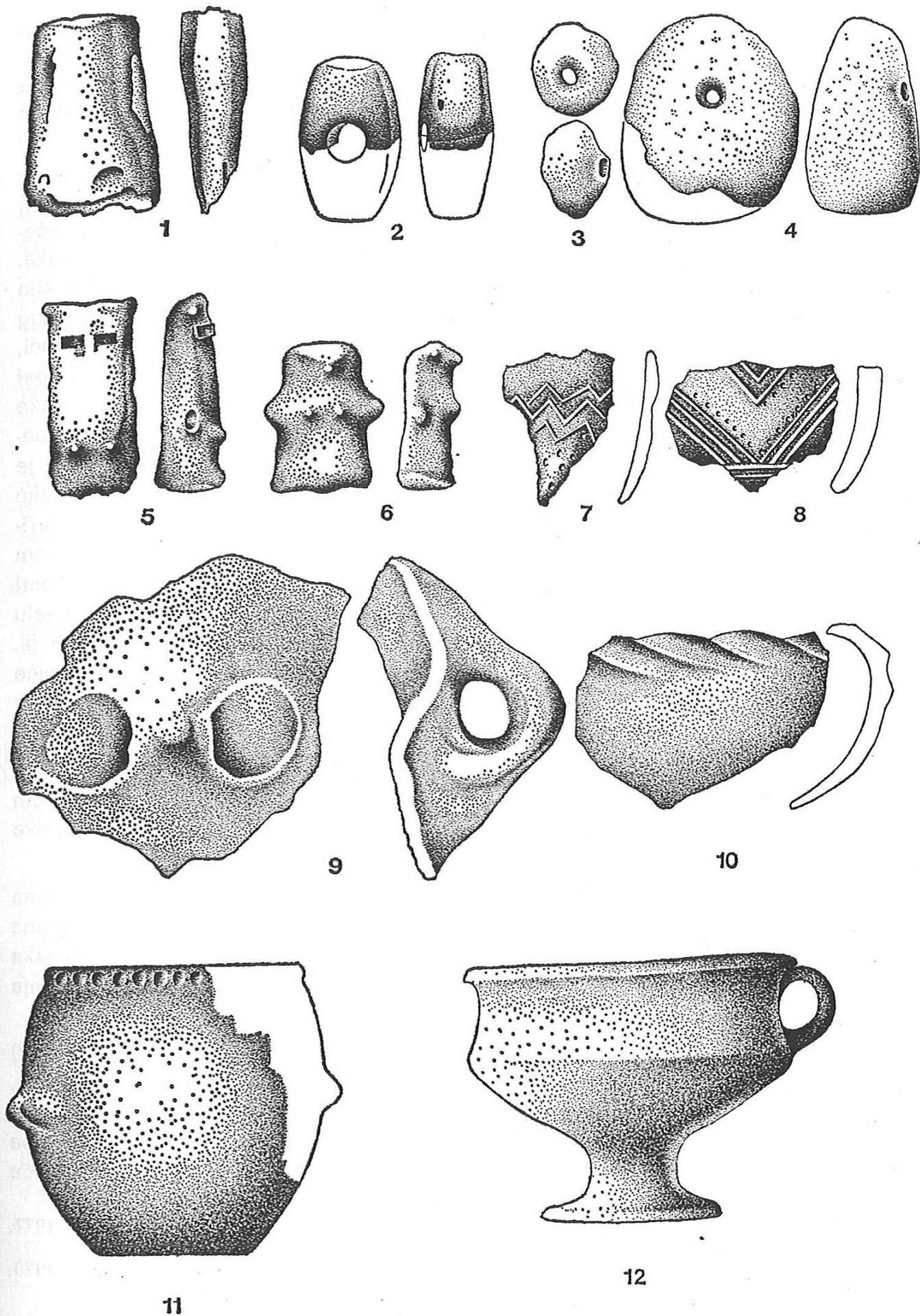

TABLA I — Zarišlac — »Grabaračke livade«

1, 2 kamene sjekire, 3,4 glineni utezi, 5, 6 glineni idoli, 7—12 keramičke posude

grobova smjera sjever—jug u kojima su pokopani ostaci ljudskih kostiju, mnogobrojni kremeniti artefakti, ulomci keramike, glineni utezi i pougljeno drvo. Žarni grobovi se javljaju na dubini od 0,90—2,30 m, a uočeni su po tamnom sloju zemlje ukopani u ilovaču. Grobna jama je veličine 0,70 x 0,70 m u koje su stavljene sitne spaljene ljudske kosti, gar i prilozi.

Ovaj višeslojni lokalitet dao je dosta kamenog poliranog oruđa izvedenog tehnikom glačanja. Češće su zastupljene jezičaste sjekire sa proširenim donjim dijelom i kružno zaobljenom oštricom. Nađene su kalupaste sjekire i sjekire-čekići. (T I sl. 1, 2) Glineni utezi za ribarske mreže su kružolikog i okruglog oblika, a okrugli utezi su mogli služiti i za tkalačke stanove. (T I, sl. 3, 4) Koštana šila su tanka, izdužena i dobro glačana. Javljaju se i antropomorfni idoli stupastog oblika s nekim naznačenim osobinama glave — koso ili trokutasto urezane oči, plastičan nos, male ruke i plastično naznačena prsa. Visina ovih statueta iznosi 4,5—8,0 cm. (T I, sl. 5, 6) Interesantan je nalaz dviju keramičkih žlica lasinjske kulture. Prigodom iskapanja utvrđeno je da je na ovom području bila velika nekropola u brončano doba. Ona je većim dijelom uništena bagerom, ali nam je neobično važan podatak da se na velikom prostranstvu na površini zemlje od oko 2 km nalaze ulomci brončanodobne keramike. Ova nekropola ima sve karakteristike nekropole kulture žarnih polja (Urnenfelderkultur). Smještena je na ravnom terenu, obuhvaća veće prostranstvo, a grobovi sa žarama sadrže nagorjele kosti pokojnika. Takve nekropole su smještene u sjeverozapadnom i srednjem dijelu međurječja Drave, Dunava i Save sa izrazitim i isključivim obredom spaljivanja. Materijal koji je nađen može se datirati u kasnu broncu C i ranije razdoblje bronce D, završetak 14. st. — 1230. god. pr. n. ere. Prema tome, radi se o nekropoli iz najstarijeg razdoblja kulture polja sa žarama srednjeg Podunavlja.⁶

Analogije nalazimo u nekropolama u Virovitici i Sirovoj Kataleni kod Đurđevca. gdje su nađeni gotovo identični oblici posuda u žarnim grobovima.⁷ Na ovom lokalitetu nije nađen niti jedan metalni predmet, osim manjeg grumena sirove bronce.

Sjeverno od nekropole na brežuljku nalazilo se naselje. U probnim sondama su nađeni mnogobrojni ulomci nasebinske keramike koja je po fakturi i oblicima identična nalazima u nekropoli. Uz brončanodobnu keramiku pronađena je latenska i rimska, dijelovi podova kuća, dvije manje okrugle rupe od kolaca kuće, manja lončarska peć, te rimske cigle i slavenska keramika.

Kao inventar u grobovima javlja se nekoliko tipova posuda. (T I, sl. 7—12) To su velike žare koje imaju na sredini trbuha horizontalne ručke, vrat je širok, prijelaz na rame posude blago je naglašen udubljenom crtom. Srodna je keramika kasnog brončanog doba zapadne Mađarske. Nađene su i zdjele kojima su bile poklopljene žare. One su široke i plitke, a ispod ruba imaju češće jednu, a rjeđe

6. Dubravka Sokač-Štimac: Noviji arheološki nalazi u Požeškoj kotlini, Požega 1227—1977, Slav. Požega 1977, str.

7. Ksenija Vinski Gasparini: Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar, 1973, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet Zadar, Monografije Svezak 1. Najsrdačnije se zahvaljujem dr Kseniji Vinski na stručnoj pomoći.

dvije ručke. Javljaju se i konične zdjele širokog otvora kojima je rub ili jako izvijen ili uvijen. Takve zdjele su česte na području srednjeg Podunavlja od kraja starijeg i srednjeg brončanog doba do najranije faze kulture polja sa žarama. Manje zdjelice imaju bikonični trbuh sa bridom po sredini i sa jednom ručkom. Na trбуhu se često javljaju četiri bradavičasta ispupčenja raspoređena na četiri strane. Lonci su trбуšasti, sa dvije ručke na sredini trбуha koje čine neprobušene izbočine. Vrčevi imaju ručku ispod ruba otvora. Keramika debelih stijenki, grube fakture za svakodnevnu upotrebu je većinom svijetlije boje, od slabo je pročišćene gline sa dosta primjesa pijeska i sitnih kamenčića. Crveno pečena keramika je izrazito loše kvalitete, dok su posude crne boje dobro pečene. Na posudama se javlja nekoliko vrsta ukrašavanja — ukrasna traka izvedena otiskom prsta, bradavičasti i dugmetasti naljepci i rogolika izbočenja.

Na ovom lokalitetu nađeni su i ulomci posuda iz starijeg željeznog doba sa turbanastim obodom i tipična keramika mlađeg željeznog doba sive boje rađena na lončarskom kolu.

Rimske stropne opeke i rimska cigla sa koncentričnim krugovima, te nekoliko ulomaka obrađenog mramora govore o prisutnosti neke građevine u rimsko doba. Da je ovaj lokalitet bio naseljen i u doba Slavena, pokazuju nam ulomci slavenske keramike sa tipičnim profilima trбуšastih lonaca sa izvučenim rubom i valovnicom.

Prema pronađenom materijalu možemo zaključiti da se radi o veoma vrijednom i bogatom arheološkom lokalitetu sa dugim kontinuitetom naseljavanja.

»VETOVAČKE LIVADE«

Ovaj lokalitet nalazi se istočno od »Treštanovačke gradine« gdje se nalazi rimsko groblje. Ovdje je pronađen kameni natpis (8). Prilikom oranja traktorom na površinu se izbacuje građevni materijal i ulomci keramike.

God. 1976. u probnoj sondi veličine 10,0 x 2,0 m otkopan je temelj zgrade od kamena širine 1 m, mnoštvo šuta, pijeska, ulomci zeleno glazirane keramike, željezni nož, perlice od staklene paste, gornji dio brončane igle i čeljusti konja i goveda. U obližnjem potoku Požanja pronašli smo mnogo ulomaka rimskih cigli i kameni zid smjera istok—zapad.

Vjerojatno se ovdje radi o većoj gospodarskoj zgradi iz doba kasne antike.

»RADOVANAČKO BRDO«

Na brežuljku zapadno od željezničke stanice Velika pronađene su dvije zidane grobnice sa bogatim priložima, 1922. god. prigodom rigolanja vinograda Stjepana Stojčevića (Principa) iz Velike. Prema pismenoj obavijesti tadašnjeg

8. Danica Pinterović: Nepoznata Slavonija, Osječki zbornik XIV—XV, str. 125. CIL III 3997.

Josip Brunšmid: VHAD III 204.

Hoffiller-Saria: Antike Inschriften aus Jugoslawien I, Zagreb 1938, 268.

učitelja Dragutina Raškovića (9), jedna zidana grobnica je imala ikrov u obliku kuće, a u njoj su nađena dva skeleta jedan uz drugoga. Kao prilozi u grobnici su nađeni rimski novci, staklena čaša sa plavim bobicama, manji keramički vrč sa jednom ručkom, veći vrč sa dvije ručke i tri lucerne. Oko 1,5 m udaljena bila je druga zidana grobnica, nešto uža sa jednim skeletom, a kao prilozi su bili: brončana fibula, srebrni prsten i više novaca Constantina I Maximusa.¹⁰

Josip Stojčević ima u hodniku kuće i u dvorištu u Radovancima popločenje od velikih rimskih cigli doveženih sa ovog lokaliteta.

Godine 1976. Muzej je vršio manja probna iskapanja uz pomoć učenika Osnovne škole »Ivan Goran Kovačić« u Velikoj na napuštenom vinogradu Josipa Stojčevića iz Radovanaca.

U dvije sonde smjera sjever—jug (5,0 x 1,5 m) pronađena su tri skeletna groba. Svi skeleti su ispruženi na leđa, sa rukama prekriženim na trbuhu.

G-1, dobro sačuvan skelet ženske osobe, dubina groba 0,90 m, orijentacija istok—zapad, s pogledom na istok.

Prilozi: brončana lukovičasta fibula (na desnoj strani ramena)
cijeli keramički vrčić (uz lijevu potkoljenu)

G-2, dobro sačuvan skelet muškarca, dub. groba 1,80 m, smjer SI—JZ

Prilozi: lukovičasta brončana fibula (na desnom ramenu)
cijeli keramički lončić sa ručkom (uz desnu zdjelicu),
brončani novčić (na trbuhu)
željezni nož (ispod desnog stopala) i željezni klin

G-3, dobro sačuvan skelet ženske osobe, dub. groba 1,84 m, orijentacija istok—zapad, s pogledom na istok.

Prilozi: keramička plitica (uz desnu potkoljenu)
keramički vrč sa ručkom (uz desnu nogu)
brončani novac Dioklecijana (uz desnu ruku)
plave i bijele perlice od staklene paste (oko vrata)

U vinogradu Dragana Stojčevića u Velikoj sjeverno od našeg iskopa u sondi vel. 4,0 x 2,0 m u prvom otkopnom sloju pronašli smo zid od velikog riječnog kamena i ulomaka cigli širine 0,45 m. Zid je iskopan prema sjeveru u dužini 5,0 m i prema istoku 3,0 m.

KRUGE

Ovaj lokalitet se nalazi jugozapadno od Velike gdje se na većem kompleksu nalaze na površini zemlje mnogobrojni ulomci rimske keramike, građevnog materijala, stakla i kasnoantičkog novca Claudija, Constansa i Constantiusa. Veći dio lokaliteta je obrastao žbunjem, jer je nemoguća obrada zemlje od mnoštva kamenja i šuta. Sa ovog mjesta su stanovnici Velike odvažali građevni materijal i gradili kuće.¹¹

9. Dopis Dragutina Raškovića, rav. učitelja u Velikoj upućen Kraljevskoj županijskoj oblasti u Požegi o pronalasku rimskog groblja u Velikoj, broj 11—1922, 28. veljače 1922.

10. Spomenuti grobni prilozi nalaze se u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

11. Braća Pavao i Jakob Legac sagradili su 1922. god. štagalj u Velikoj od rimskog materijala sa Kruga. (izjava Pere Puntarića iz Radovanaca 1954. god.)
Arhiv Muzeja Požeške koltine, Fa-13 Velika.

Godine 1976. u manjoj probnoj sondi veličine 3,0 x 2,0 m pronađeni su ostaci urušene zgrade — ulomci cigle, crijepa, keramike, stakla, mnoštvo raznobojne žbuke (crvena, plava, zelena, oker, bijela i smeđa boja), šesterokutne keramičke i kamene podne pločice i brončani novac Constansa.

SLAVONSKA POŽEGA — CRKVA SV. LOVRE

Muzej i Restauratorski zavod Hrvatske u Zagrebu započeli su 1971. god. arheološka iskapanja u svetištu crkve Sv. Lovre u Slav. Požegi. Pronađeni su temelji starije zgrade, zidana grobnica sa jednom rimskom ciglom, tri skeleta in situ i ulomci keramičkih posuda 12—14 st. Uz južnu stranu crkve napravljen je okomit i uzdužni rov u kojem je pronađeno mnoštvo latenske, rimske i srednjovjekovne keramike, dio hipokausta, brončana romboidna kopča, srednjovjekovni čavli i brončani prsten turskog porijekla. Iskapanja su nastavljena i slijedeće godine u glavnoj i pobočnoj lađi crkve. Pronađeni su veoma debeli temelji zidova neke starije građevine smjera sjever—jug (suprotno od smjera današnje crkve) na dub. od 3,0 m. Uz mnogo ljudskih skeleta nađene su kosti konja, kasnosrednjovjekovna keramika, željezni čavli, dijelovi konjske opreme, slavenska keramika, ulomci rimske keramike i dobro sačuvane višebojne freske iz rimskog doba.

»TREŠTANOVAČKA GRADINA« — TEKIĆ

Prvi podaci o nalazu rimskog novca sa područja »Treštanovačke gradine« potječu od putopisaca Pillera i Mitterpachera koji su 1782. god. putovali kroz Požešku kotlinu. U svojoj knjizi¹² pišu da im je u Mitrovici (današnjem Trenkovu nedaleko Slav. Požege) nadstojnik dvorca pokazao novce iz Treštanovaca-Antonina, Gordijana, Maksimilijana, Dioklecijana i Valentijana i nekoliko srebrnih novaca Lucile i Nerve.

O tom nalazu piše Julije Kempf,¹³ Antun Petković¹⁴ i Mirko Bulat.¹⁵

U rukopisnom putopisu Katančić spominje sa područja Vetova nadgrobni spomenik sa reljefom i natpisom sa poprsjem muškarca i žene,¹⁶ a taj natpis spominje i dr Danica Pinterović.¹⁷

12. »Iter per Poseganam Sclavoniae provinciam mensibus Junio et Julio anno MDCCLXXXII susceptum a Mathia Piller Historiae Naturalis, et Ludovico Mitterpacher Ceconomiae Rusticae, in Regia Universitate Budensi Profesoribus Presbyteris«, Budim 1783.

13. Julije Kempf: Požega zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i Požeške županije, Požega 1910., str. 66.

14. Antun Petković: Jedna zanimljiva knjiga o Požegi, Vjesnik Historijskog arhiva Slavon-ska Požega i Muzeja Požeške kotline, god. II, broj 1 (2), Slav. Požega, 1963., str. 4.

15. Mirko Bulat: Stanje istraživanja antičkih naselja u Slavoniji, Antički gradovi i naselje u južnoj Panoniji i graničnim područjima, Materijali XIII, Simpozijum Antičke sekcije SADJ, Varaždin 1975., str. 82.

16. Natpis je objavljen u CIL III 3977. Na natpisu je formula DM, ime muža Grecus i na kraju riječ filio. Ime Grecus (Graecus) upućuje vjerojatno na sjeveroitalsko porijeklo glave porodice. Stela sa reljefom poprsja muškarca i žene može se približno datirati u 2. ili prvu pol. 3. st.

Kutjevački vlastelin Milan Turković kao muzejski povjerenik objavio je 1898. godine podatke o nalazu temelja više zgrada na »Treštanovačkoj gradini«, (nacrt se čuva u arhivi Arheološkog muzeja u Zagrebu), više sitnih predmeta, te o novcima Voluzijana, Konstantina Velikog, Konstancija II, Jovijana i Valensa.¹⁸ Iste godine Turković je organizirao iskapanja i pronašao je olovne cijevi, cigle, ulomke crnih posuda, tri komada rimskog bakrenog novca, komadiće oksidiranog rimskog stakla, dvije kamene ženske glave i kamenu patku, koja se izgubila. On govori o temeljima rimske zgrade (terme) i navodi da je utvrđen rimski put u Požeškoj kotlini koji vodi preko Treštanovaca.¹⁹ Novinar Enes piše u zagrebačkim »Novostima«²⁰ 1938. godine o nalazu velike količine rimskog novca u Treštanovcima. Miko Karan prigodom rigolanja vinograda na »Gradini« pronašao je pet lončića sa novcima. Prema novinskoj vijesti, u svakoj posudi je bilo oko 1000 komada rimskog novca. Karan je uglavnom novce dao školskoj djeci, a jedan dio je otpremljen u Arheološki muzej u Zagreb. U članku se spominje da je Klemenc obišao ovaj teren i ustanovio mjesta gdje se nalaze kuće, ulice starog grada Inceruma, koji je obuhvaćao površinu od 60 jutara, a bio je omeđen sa četiri jarka, od kojih dva i danas služe kao potoci. Isti članak je pretiskan u »Požeškim novinama« 1938. god.²¹ Godine 1938. kustos Arheološkog muzeja u Zagrebu Josip Klemenc obišao je ovaj teren nakon nalaza rimskog novca i izjavio da je teren veoma interesantan, da bi ovdje mogao biti smješten rimski logor, a kasnije naseobina.²² Prema članku Zdenke Dukat i Ivana Mirnika²³ u Arheološki muzej u Zagreb došlo je 1938. god. iz Treštanovaca 473 kom. rimskog novca Constantina I, Urbs Roma, Constantinusa II, Constansa, Magnentiusa, Constantiusa i Gallusa. Zastupljene su slijedeće kovnice: Aquileia, Constantinopolis, Cyzicus, Nicodemia, Roma, Siscia i Thessalonica. Rezultati arheoloških istraživanja na »Treštanovačkoj gradini« kod Tekića objavljeni su u više stručnih časopisa.²⁴ Prikaz istraženih grobova kasnoantičke nekropole iz 4. stoljeća nalazi se na tabli II.

17. Vidi citirani članak dr. Danice Pinterović, Nepoznata Slavonija, Osječki zbornik, XIV—XV, str. 125.

18. Josip Brunšmid: Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, Vjesnik hrvat. arheol. dr. N. S. III, Zagreb 1898, str. 204—205.

19. Cit. dj. str. 243.

20. »Novosti«, br. 76 od 18. III 1938, Zagreb.

21. Enes: Na tragovima rimskog Inceruma — stare Požege, »Požeške novine« 2. IV 1938. (str. 2 i 3).

22. Pismo dr. Josipa Klemenca upućeno Upravi kulturno-historijskog muzeja u Slav. Požegi od 18. rujna 1959.

23. Zdenka Dukat — Ivan Mirnik: Skupni nalazi novca od 1936. do danas, Numizmatika, Almanah hrvatskog numizmatičkog društva, Spomen izdanje 1928—1978., Zagreb 1978., str. 28.

24. Dubravka Sokač-Štimac: Arheološko iskapanje rimske nekropole u Požeškoj kotlini, Glasnik slavonskih muzeja, br. 19, Vukovar 1972, D. S.-Štimac: Arheološko iskapanje kod Tekića, Glasnik slav. muzeja, br. 28, Vukovar 1975.

D. S.-Štimac: Arheološko iskapanje kasnorimske nekropole na »Treštanovačkoj gradini« kod Tekića, Muzeologija, br. 19, Zagreb 1975.

D. S.-Štimac: »Treštanovačka gradina«, Tekić kod Slav. Požege — kasnoantička nekropola, Arheološki pregled br. 17, Beograd 1975.

D. S.-Štimac - M. Bulat: Rimska nekropola na Treštanovačkoj gradini, Požeški zbornik IV, Slav. Požega 1973, str. 115—137

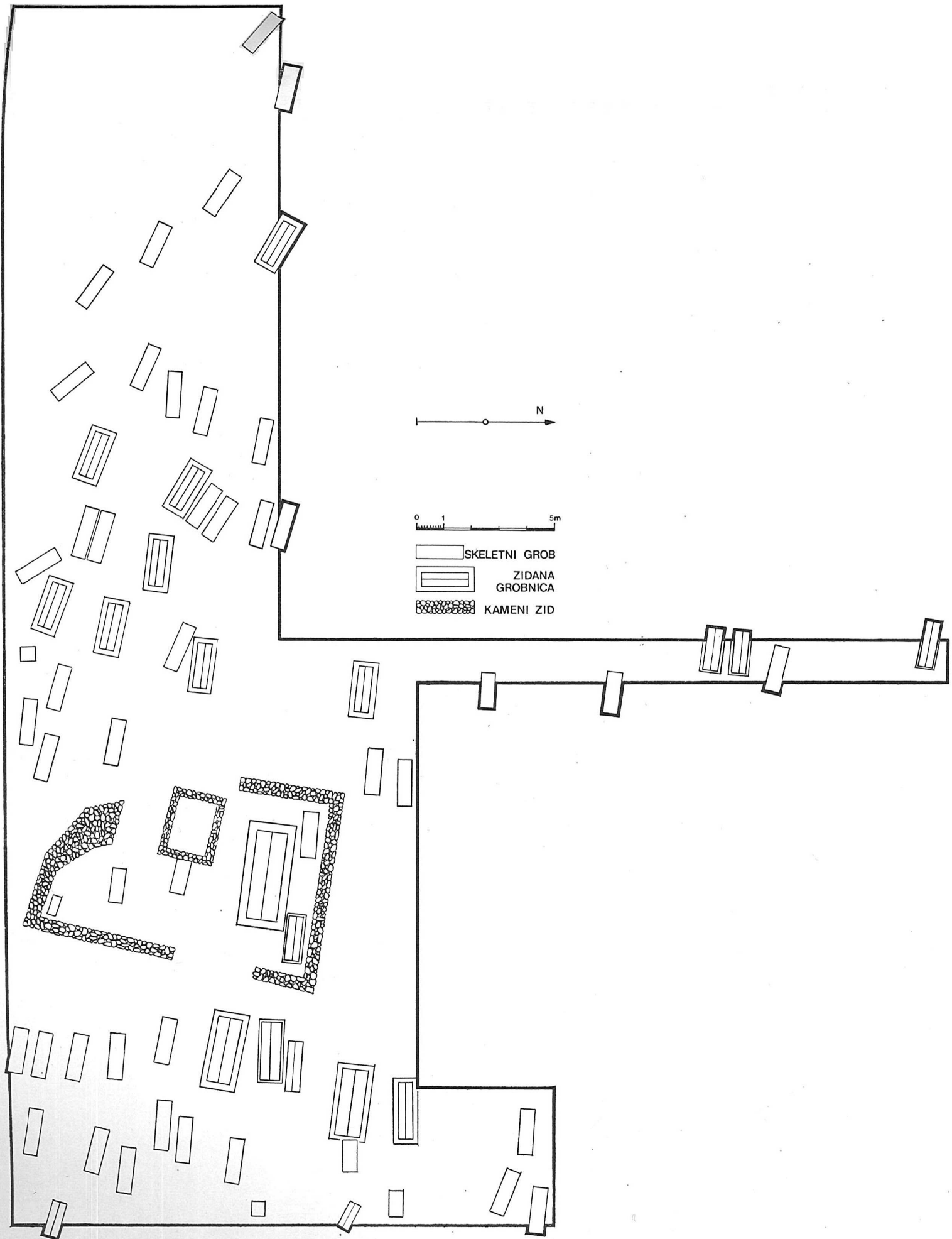

TABLA II — Tekić — »Treštanovačka gradina« — tlocrtni prikaz istraženih grobova kasnoantičke nekropole

Na »Treštanovačkoj gradini« 1968. god. prigodom oranja traktorom na zemljištu Đure Radovanlije iz Treštanovaca slučajno je pronađena manja zidana grobnica sa gornjim dijelom u obliku krova kuće. Dječji skelet je uništen, a vlasnik zemljišta je poklonio Muzeju dvije male brončane narukvice i ulomke lakrimarija koji su nađeni u grobu.

Sistematska arheološka iskopanja na ovom lokalitetu započeo je Muzej 1972. god. a nastavio tokom 1973, 75. i 76. godine. U ekipi su sudjelovali arheolozi iz slavonskih muzeja i Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku.²⁵

Parcela na kojoj su započeta istraživanja nalazi se oko 800 m udaljena sjeverno od sela Tekića (12 km sjeveroistočno od Slav. Požege). To je blago uzvišenje koje se pruža u pravcu istok—zapad, a spušta od sjevera prema jugu (visinska razlika 0,82 m) gdje prelazi u plitku terensku depresiju.

Ukupno je iskopano 700 m² i istraženo je 70 grobova. Grobovi su nađeni u različitim dubinama od 0,20—1,80 m, ali se mora svakako uzeti u obzir erodiranje tla na nagnutoj južnoj strani, tako da je i ovdje dubina ukopa morala biti veća. Tokom iskopanja su se pojavila tri sloja. Prvi sloj je obradiva rahla crna zemlja (humus) debljine 0,25 m. Ispod nje je deblji sloj (oko 0,60 m) zbijenog pothumusa tamnije smeđe boje. Ovaj sloj prelazi horizontalno u sloj sivkasto-žučkaste zdravice koju čini pjeskoviti les u koji su većinom ukopani grobovi.

OPĆA KARAKTERISTIKA NEKROPOLE

Svi istraženi grobovi su skeletni, poredani jedan uz drugoga, orijentacije zapad—istok (sa glavom okrenutom prema istoku), sa većim ili manjim otklonima, tako da se u njihovom rasporedu mogu naslutiti paralelni redovi. Odstupanje u pravcu skeleta zavisilo je od položaja sunca, koje se mijenja tokom godišnjih doba. Prema osteološkom materijalu na otkrivenoj nekropoli su nađeni skeleti 24 žene, 16 muškaraca i 11 djece. Zbog slabe sačuvanosti skeleta (koji su bili bez priloga) nije se mogao ustanoviti spol u 16 grobova.

Po pravilu u svim grobovima je sahranjen po jedan pokojnik, iznimku čine dvojni grobovi G-15 i 45, u kojima su sahranjeni muškarac i žena i dvojni grob G-64 u kojem su bile sahranjene dvije djevojčice.

Svi skeleti su nađeni u ispruženom položaju na leđima, izuzetak čini G-15 u kojem je žena sahranjena na bok zbog male širine groba (0,55 m). Većina pokojnika je imala ruke uz tijelo, neki na trbuhu, na tijelu i na bedrima. Većina je imala glavu okrenutu prema istoku, a poneki prema sjeveru i jugu. Skeleti su različito sačuvani obzirom na pokop u običnu zemlju ili zidanu grobnicu. Većina je

²⁵ Prigodom arheoloških iskopanja u Tekiću ekipu su sačinjavali prof Mirko Bulat, kustos Muzeja Slavonije u Osijeku, prof Kornelija Minichrichter, arheolog-konzervator Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, prof Antun Dorn, kustos Gradskog muzeja u Vukovaru, prof. Jesenka Miškov, kustos Muzeja Brodskog posavlja u Slav Brodu, prof Višnja Plemić, kustos Muzeja Moslavine u Kutini, prof Duško Ećimović, kustos Gradskog muzeja u Novoj Gradišci, prof Ružica Pilon iz Slav Požege, Drago Rašković, student arheologije iz Osijek, prof Dubravka Sokač-Štimac, kustos Muzeja Požeške kotline u Slav Požegi, te preparatori Stevan Tucakov iz Muzeja Slavonije u Osijeku i Ivan Štimac iz Muzeja Požeške kotline

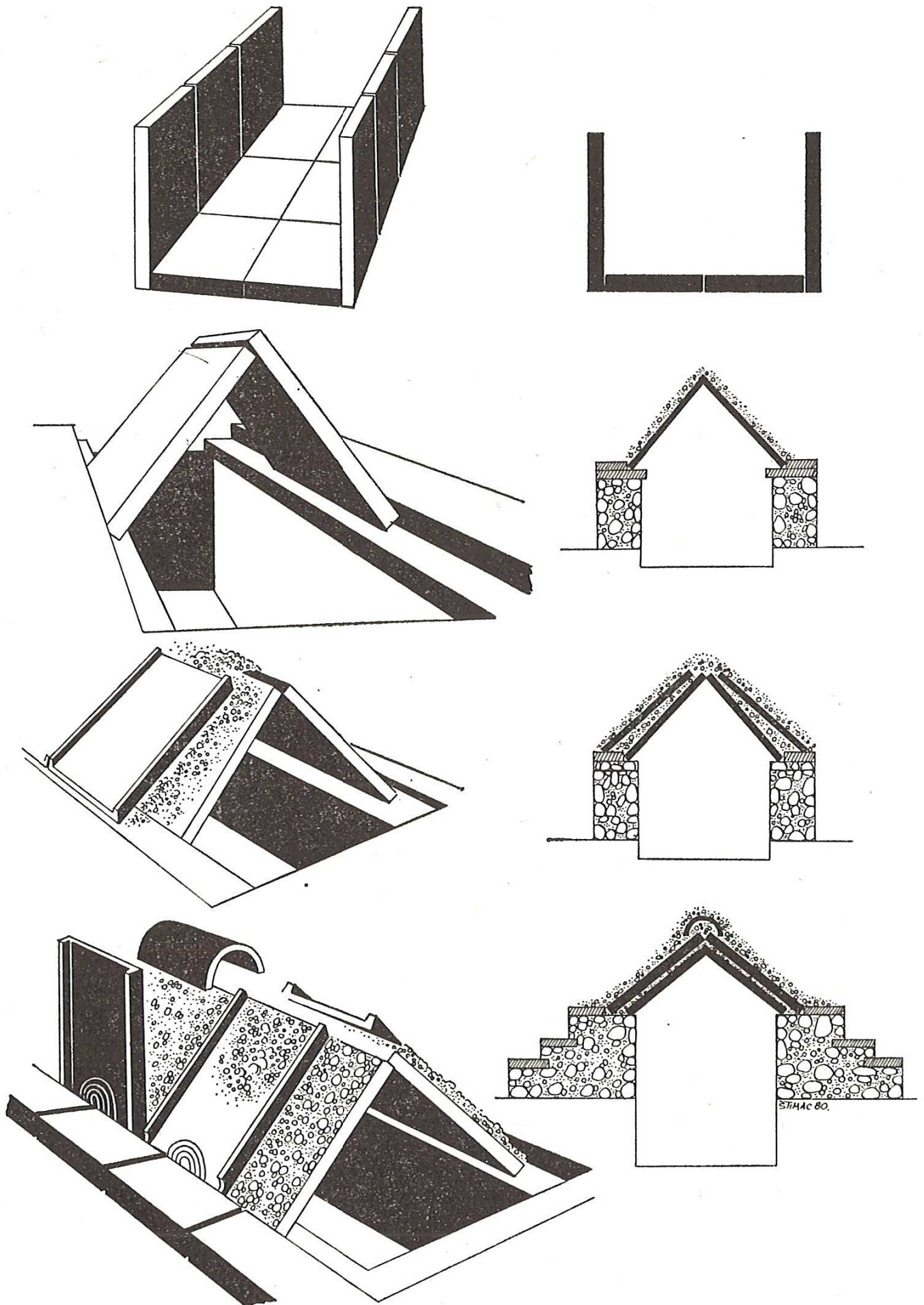

TABLA III — Tekić — »Treštanovačka gradina« — tipovi grobnica

srednje sačuvana, neki vrlo dobro, a poneki veoma slabo. U dva slučaja su nađene vidljive oznake groba na površini zemlje. Iznad zidane grobnice G-5 nađeno je grubo, neobrađeno kamenje raznih dimenzija, nabacano u različite položaje, koje čine oblik kruga veličine 0,80 x 1,10 m. Ono se nalazi na zapadnom dijelu groba iznad pokojnikove glave. Možda se radi o bazi nesačuvanog nadgrobnog spomenika. Iznad groba G-18 je nađena polomljena opeka crvene boje pravokutnog oblika.

NAČIN POKAPANJA

Na nekropoli imamo nekoliko načina pokapanja pokojnika. To su dvije osnovne skupine sa nekoliko podgrupa.

I SAHRANJIVANJE U OBIČNU ZEMLJU

II SAHRANJIVANJE U ZIDANE GROBNICE (T. III)

1. Sahranjivanje u običnu zemlju

- a) bez tragova arhitekture
- b) sa drvenim sandukom

2. Sahranjivanje u zidane grobnice

- a) od seskvipedalnih opeka, sa krovom na dvije vode bez tavanice
- b) od seskvipedalnih opeka, sa krovom na dvije vode, sa tavanicom
- c) od seskvipedalnih opeka u obliku sanduka, sa krovom na dvije vode
- d) od opeka i kamena
- e) sa dnom od crepova i krovom na dvije vode
- f) sa dnom od opeka (dno i strane zalivene malterom)

Najčešće je bilo sahranjivanje u običnu zemlju bez ikakvog traga arhitekture. Na taj način je sahranjena većina pokojnika na ovoj nekropoli. Zanimljivo je da su ti pokojnici imali relativno više grobnih priloga od onih u zidanim grobnicama. U grobu G-21 sa južne i sjeverne strane nađen je deblji sloj pougljenjenog drveta, što je vjerojatno ostatak sanduka ili dasaka. U više grobova su nađeni kovani željezni čavli.

U zidanim grobnicama sahranjeno je 5 žena, 6 muškaraca, četvero djece, tri dvojna groba su bila zidana, a u dvije grobnice nije ustanovljen spol.

Zidane grobnice sa krovom na dvije vode su najrašireniji tip grobnica, jer koso položene opeke lakše nose teret. Ovaj tip groba je nađen u Osijeku 1947. god.²⁶ On nema tavanice nego samo krov od koso položenih opeka.

Prema dr Vasiću grobovi su podzemni prostori koji diktiraju konstrukciju. Kod njih je najvažniji krov, jer on drži teret zemlje. Krov mora biti najsolidnije građen, da osigura podzemnu šupljinu, a ostali dijelovi grobnice mogu biti izvedeni sa manje pažnje. Prema tipologiji dr Milivoja Vasića, zidane grobnice na »Treštanovačkoj gradini« pripadaju II tipu, tj. tipu zidanih grobnica sa pokrivačem u obliku krova na dvije vode od koso položenih opeka.

²⁶ Dr Danica Pinterović: Rimski grob od opeka, Osječki zbornik br II i III, Osijek, 1948, str 25—31

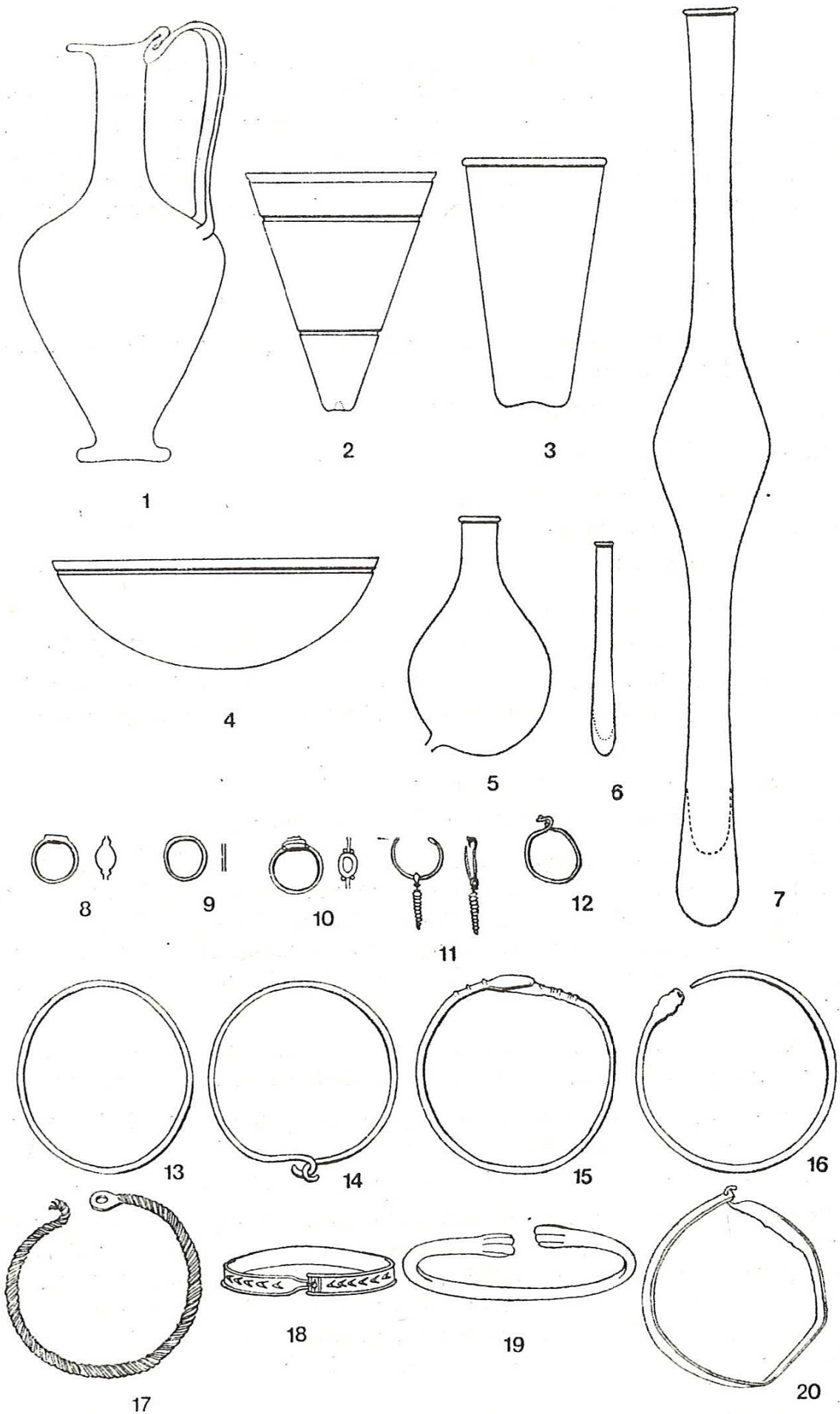

TABLA IV — Tekić — »Treštanovačka gradina« — tipovi grobnica
 1—7 staklene posude, 8—10 brončano prstenje, 11 brončana naušnica, 12 zlatna
 naušnica, 13—20 brončane narukvice

TIPOLOŠKI PREGLED NALAZA

STAKLO

U istraženim grobovima najčešće su zastupane staklene posude, (T IV, sl. 1—7) koje se javljaju uz pokojnike zakopane u običnu zemlju i u zidanim grobnicama. Od 70 istraženih grobova, u 35 je pronađeno ukupno 49 staklenih posuda (boce, vrčevi, čaše, zdjelice, duge cjevčice i lakrimariji). U nekim grobovima je bilo i više staklenih posuda, koje se obično javljaju uz desnu stranu pokojnika, uz lubanju, desnu i lijevu nogu i uz lijevo stopalo.

Najčešći oblici su boce od vrlo tankog i krhkog stakla bijele boje. Velikom broju posuda nije se mogao odrediti oblik, jer su bile direktno izvrgnute pritisku zemlje. One su od vrlo tankog stakla tamnije plave i crvenkastosmeđe boje. Čaše su svijetlozelene boje, imaju oblik tuljca sa šiljatim ili malim okruglim dnom. Vrčevi su maslinasto-zelenkaste boje, a staklo je veoma tanko i prozirno. Vrč ima dugački i uski valjkasti vrat, koji se završava širokim ovalnim horizontalnim ušćem. Ono je s ramenom spojeno profiliranom trakastom ručkom sa zadebljanim rubovima. Ručka je gore koljenasto savijena i završava dvostrukim vijugama koje nadvisuju ušće. Dno vrča ima nisku tanku koničnu nogu. Sličan vrč samo što je ukrašen spiralno omotanom staklenom niti oko vrata pronađen je u grobu G-65 i u kasnoantičkim grobovima na Gornjem Bregu kod Ptuja.²⁷ Analogan vrčić je i u kasnoantičkom grobu 31 iz Brezja nad Zrečami kod Maribora.²⁸

Ovaj tip je po Radnotiju zapadnog porijekla i značajan je za 4. stoljeće.

U grobu G-19 uz donji dio lijeve noge pronađena je čitava kalotasta zdjela od debljeg i čvršćeg svijetlozelenkastog stakla. Zdjela nema ukrasa osim plitkog žlijeba kvadratičnog profila ispod otvora.

U zidanim grobnicama i ukopima u zemlju pronađene su cijele i ulomci dugih staklenih posuda (cjevčica) za mirisna ulja, od prozirnog stakla svijetlo zelene boje. Ukupno je pronađeno 7 takvih posuda (3 su cijele), a u grobovima se obično nalaze uz lijevu ili desnu potkoljenicu pokojnice. Otvor posude je malo izvračen, prema sredini se vretenasto proširuje, a dno je nešto suženo. Ukupna dužina tih cjevčica je 43—44 cm. Ovakove posude su izložene u antičkoj zbirci Janus Pannonius Muzeuma u Pecu. U dva groba su pronađeni lakrimariji bijele prozirne boje.

KERAMIKA

Na nekropoli su nađene samo dvije cijele keramičke posude (T. V, sl. 1, 2) i nekoliko ulomaka atipične provincijalne kasnoantičke keramike. U grobu G-18 nađen je trbušasti vrčić smeđe ocakljen. Ima kruškoliko tijelo, uski vrat sa kružnim otvorom i ručku koja ga spaja sa ramenom. Sličan pocakljeni vrčić tipičan za

27. M. Abramić, Poetovio, Ptuj 1925, str. 124, sl. 81.

28. S. Pavič: Antični in staroslovanski grobovi v Brezje nad Zrečami, Rasprave JAZU VI, Ljubljana 1969, str. 258, t. 7. sl. 1.

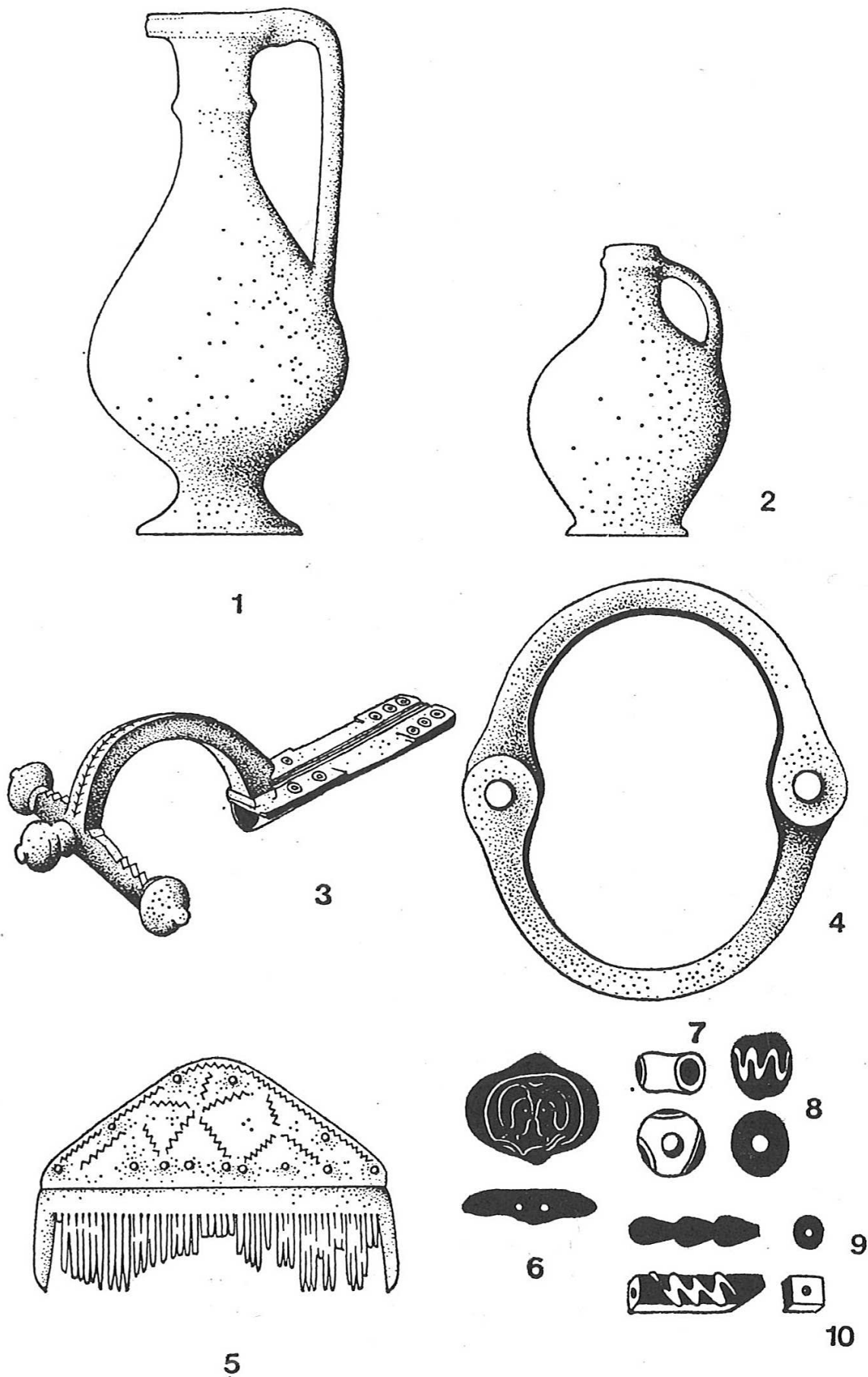

TABLA V — Tekić — »Treštanovačka gradina«

1, 2 keramičke posude, 3 brončana lukovičasta fibula, 4 željezni okov, 5 koštani češalj, 6 perlica od gagata, 7—10 staklene perlice

kasnu antiku u Panoniji je nađen u kasnoantičkom grobu u loku,²⁹ a slični se nalaze i u Muzeju Slavonije u Osijeku.³⁰

Južno od groba G-11 u žutoj zemlji, bez ikakvih drugih nalaza pronađen je izdužen vrč od crveno pečene dvije urezane vodoravne linije, a vrat je izdužen sa plastičnom vodoravnom linijom po sredini. Ručka ide od sredine trbuha do gornjeg ruba vrča.

ŽELJEZO

Jedan od najzanimljivijih predmeta pronađen na »Treštanovačkoj gradini« je veliki željezni okov (kolut) T. V, sl. 4 koji je pronađen oko vrata muškarca u skeletnom grobu G-1. Kolut je ovalnog oblika, pravokutnog plosnatog presjeka, izdužen u smjeru poprečnom na polukružno zadebljanje kroz koje su provučene zakovice. Kolut se zapravo sastoji od dva polukružna dijela s kružno proširenim krajevima, koji prelaze jedan preko drugoga, tako da je na jednoj strani jedan kraj gore, a na drugoj drugi kraj. Krajevi su spojeni zakovicama, tako da se okov nije mogao skidati.

Ovakovi koluti su rijetki na našem području. Pretpostavljamo da se možda radi o kazni primjenjenoj na robu u kasnoj antici. Antički izvori spominju takav način kažnjavanja uhvaćenih odbjeglih robova.³¹ Skelet na kojem je nađen okov, ukopan je u običnu zemlju bez ikakvih tragova drugih grobnih priloga kakve su imali ostali pokojnici na ovoj nekropoli.

Kao grobni prilozi nađeno je više kovanih željeznih čavala sa proširenim glavicama, željezni klin, ugao sanduka sa čavlima, željezna kuka i dvije željezne narukvice oblika koluta.

Čavli i klinovi se često javljaju u kasnoantičkim grobovima u Panoniji. U jednom grobu u Beogradu nađen je željezni čavao, koji je datiran glinenom svije-tiljkom u 3. st.³², a u Jajcu su nađeni u kasnoantičkim grobovima iz 4. stoljeća.³³

NAKIT

Na nekropoli kao grobni prilog najčešće je zastupljen nakit. On se, uglavnom, javlja u ženskim i dječjim grobovima, a iznimno i u muškim grobovima. Pronađene su narukvice od bronce, kosti i gagata, brončano i srebrno prstenje, brončane, srebrne i zlatne naušnice, srebrne igle, brončana fibula, ogrlice od jantara, gagata i staklene paste, brončano dugme, i koštani češalj.

Najčešći prilozi u ženskim i dječjim grobovima su brončane narukvice (T. IV, sl. 13—20) koje se nalaze na lijevoj ili desnoj podlaktici.

29. J. Brunšmid: Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, VHAD, NS, 5, Zagreb 1901, str. 147.

30. B. Vikić: Karakter rimske keramike južne Panonije i problematika njene tipologije i kronologije, Materijali ADJ VIII, 1972, str. 95, V, 1, 2.

31. Antički Rim, Panorama jedne civilizacije, Beograd—Ljubljana 1967, str. 47.

32. D. Garašanin: Nekoliko rimskih grobnica iz Beograda, Muzeji 2, Beograd 1949, str. 150—151.

33. V. Paškvalin: Kasnoantički grobovi iz Jajca, GZM XXV (arheologija), Sarajevo 1970, str. 34.

Na ovoj nekropoli zastupljeno je 11 tipova brončanih narukvica (ukupno je nađeno 23 komada). One su zatvorene (deblje i tanje), otvorenih krajeva koji se jedva dodiruju, sa krajevima prebačenim jedan preko drugoga, sa završecima u obliku lopatica, sa pločastim proširenjem u obliku pravokutnika, sa krajevima u obliku zmijskih glava (sa nekoliko podtipova), sa krajevima poput valjka, sa otvorom i kukicom na kraju, od tankog lima sa šarnirom za zatvaranje, od tordirane žice sa kukicom i otvorom i tordirane sa perlicom. Ukrasi na narukvicama su urezi (vodoravni i okomiti) i motivi borove grančice.

Narukvice sa krajem u obliku valjka i zmijske glave nalazimo u grupi kasnoantičkih nekropola iz mađarskog dijela Baranje, u grobu 7. nekropole Fazekasboda,³⁴ u grobovima 2. i 4. nekropole Szentlaszlo-Szentegyedpuszta.³⁵ Narukvice sa više ili manje stiliziranim glavama, sa lopatastim proširenjima javljaju se u mađarskom dijelu Baranje u Majsu³⁶ i u Kamencu.³⁷ Slične narukvice javljaju se u Sloveniji u nekropoli u Brezju nad Zrečami,³⁸ u ZG. Bregu u Ptujju³⁹ i u Neviodunumu (Drnovo pri Krškem).⁴⁰ U Jajcu u grobu A datiraju se zajedno sa brončanom fibulom u 4. st. Tipovi narukvica pronađeni u Tekiću česti su u kasnoantičko doba u Panoniji i susjednim pokrajinama, a narukvice sa završecima u obliku stiliziranih zmijskih glava su osobito omiljene i često upotrebljavane u 4. stoljeću.

Nađeno je i nekoliko ulomaka malih koštanih narukvica koji imaju ukras male udubljene kružice sa točkom u sredini, a na krajevima na obje strane su urezane vodoravne linije, te rebrasta narukvica od gagata.

Prstenje (T. IV, sl. 8—10) se javlja u ženskim i muškim grobovima na srednjem prstu lijeve ruke. Zastupljeno je nekoliko tipova: od brončane žice, sa proširenim pločastim gornjim dijelom, sa pločicom koja je po sredini rastavljena, sa eliptičnom pločicom i reljefnim prikazom. Prsten od tanke brončane žice kružnog presjeka sa eliptičnom pločicom i reljefnim ornamentom je čest u kasnoantičkoj Panoniji. Analogije nalazimo u nekropoli u Majsu, u mađarskom dijelu Baranje, a ima sličan i ornament.⁴¹

Nađeno je i srebrno prstenje od tanke plosnate srebrne žice sa sitnim okomitim urezima na oba kraja. U grobu G-19 pronađen je ženski srebrni prsten od žice kružnog presjeka, a na gornjem dijelu ima kružnu čašku za ukrasni kamenčić. Oko ruba je tanko zadebljanje kružnog presjeka sa sitnim okomitim urezima. Uz čašku su sa svake strane po dvije male granulirane kuglice. Analogije za takav tip prstena su u nekropoli u Majsu.⁴²

34. Dombay J, Keseromai temetok Baranyaban, A Janus Pannonius Muzeum Evkonyve 1957, Pecs 1957, t. XXV, 1, 2.

35. O.c.t. XXVIII, 1. t. XXIX, 3.

36. Sz. Burger A. Romaikori temeto Majson, Archaeologiai Ertesito 99/1, 1972., sl. 26, G 19, br. 4.

37. Dombaö, o.c.t. XXXIII, 5.

38. Pahič:, o.c. str. 249, sl.u.t. 15, 1—3.

39. Iva Mikl Curk: Poetovio I, Ljubljana 1976, t. XXIX, sl. 3.

40. Sonja Petru-Peter Petru: Neviodunum (Drnovo pri Krškem), Ljubljana 1979, t. XII, sl. 2—16.

41. Burger, o.c, sl. 24, G 5, br. 6.

42. Ibid, sl. 30, G 34, br. 21.

U ženskom grobu G-16 pronađen je par brončanih naušnica T. IV, sl. 11 vrlo tanke žice, ovalnog oblika. Jedan kraj je zašiljen, a drugi je vezan uz petlju o koju je obješen mali komadić žice koji se je slobodno mogao pomicati po naušnici. Za njega je pričvršćen mali stožasti privjesak od spiralno smotane žice. Ovakove naušnice nalazimo u Majsu i Neviodunumu.⁴³

U ženskom grobu G-29 uz lijevu stranu glave nađena je srebrna naušnica sa otvorenim krajevima, a u dvojnog dječjem grobu G-64 gdje su sahranjene dvije djevojčice pronađena je dobro sačuvana zlatna S naušnica (uz lijevo rame). (T. IV, sl. 12).

Brončane karičice su nađene uz rame i desnu stranu vrata u ženskom grobu G-29. Jedna karičica ima širi trup i završava na oba kraja sa S završetkom, a druga ima otvoreni završetak.

Polovica srebrne igle s glavicom pronađena je u ženskom grobu G-34, uz desnu stranu glave.

Brončano dugme kalotastog oblika pronađeno je u dječjem grobu G-37. U gornjem dijelu dugme ima namotanu žicu, koja je vezala drugu polovicu dugmeta. Slično dugme pronađeno je u grobu A u Jajcu, a datira se u drugu polovicu 4. st. Analogije nalazimo u Mogorjelu kod Čapljine i u Intercisi.

U Tekiću je pronađena samo jedna brončana »lukovičasta« fibula T. V, sl. 3 u dječjoj grobnici G-64. Fibula ima na prečki tri kuglice, na luku su okomiti urezi, a na širokoj nozi ukras se sastoji od tri vodoravne urezane linije i četiri urezana kružića. Igla nije sačuvana. Fibule s tri kuglice na prečki se javljaju u Poetoviu⁴⁴, Osijeku⁴⁵, Puli⁴⁶, u grobu A u Jajcu⁴⁷, Vinkovcima⁴⁸, Sutomoru⁴⁹, Vršcu⁵⁰, na Zemunskoj tvrđavi⁵¹, Novom Sadu⁵², Somboru⁵³, Visičićima⁵⁴, Blagaju⁵⁵ i Neviodunumu⁵⁶.

43. Ibid, sl. 29, G 30, br. 12—13.

Sonja Petru - Petar Petru: Neviodunum, Ljubljana 1978, t. XIV, sl. 9.

44. Iva Mikl Curk: Poetovio I, Ljubljana 1976, t. XXIV, sl. 11—13, 20—23.

45. Dr Danica Pinterović: Rimski grob, Osječki zbornik br. II i III, Osijek 1948, str. 33.

46. Branko Marušić: Novi nalazi kasnoantičkih kosturnih grobova u južnoj Istri i na otoku Cresu, *Histria Archaeologica*, god. IV, sv. 1, Pula 1973, t. I, sl. 6.

47. Veljko Paškvalin: Kasnoantički grobovi iz Jajca, GZM, NS, sv. XXV, (arheologija), Sarajevo 1970, str. 29—38, t. I, sl. 5.

48. Stojan Dimitrijević: Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla, *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*, Vinkovci 1979, str. 174, t. 20, sl. 2, 5.

49. Čedomir Marković: Tri antička groba iz Sutomora, Boka, Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti, br. 3, Herceg-Novi 1971, str. 53—57, tabl. L, fig. 2.

50. Vladimir Kondić: Zbirka rimskih fibula iz Vršačkog muzeja, Rad vojvođanskih muzeja, 10, Novi Sad 1961, str. 201—214, t. V, sl. 47.

51. V. Stančić: Zemunska tvrđa — lokalitet »Gardoš«, Arheološki pregled br. 15, Beograd 1973, str. 99, tab. LVIII, sl. 2/2.

52. Mr Velika Dautova-Ruševljan: Rimske fronzane fibule, Novi Sad 1977, tabl. II, sl. 8, tabl. III, sl. 9, tabl. V, sl. 17.

53. Gradski muzej Sombor, Arheološka zbirka dr Imre Frey-a, tabl. XXXVI, sl. 1, 6, tabl. XXXVII, sl. 3.

54. Dr Irma Čremošnik: Rimska vila u Višičićima, Glasnik Zemaljskog muzeja, (arheologija), Sarajevo 1965, NS, sv. XX, str. 196, tab. IX, sl. 15.

55. Đuro Basler: Rimski metalurški pogon..., GZM, NS, sv. XXX/XXXI, Sarajevo 1977, tabl. IX, sl. 7.

Perlice kao dijelovi ogrlice pronađene su u deset ženskih i u tri dječja groba. U više grobova su pronađene plosnate i valjkaste perlice od jantara, gagata, fajanse i staklene paste (svijetlo i tamno plave boje, žute i bijele). (T. V, sl. 7—10).

U dječjem grobu G-37 pronađena je polovica jantarne perlice jajastog oblika, okrugle perlice svijetložute boje s tri plavobijela kruga, crne okrugle veće perlice sa zelenim cik-cak linijama i crne pravokutne perlice s bijelim cik-cak linijama. U grobovima su najčešće diskoidne perlice od svijetlozelenkaste mase, koje su inventar kasnoantičkih nekropola u Panoniji, osobito u Brezju nad Zrečami.⁵⁷

Interesantan je nalaz dviju perlica od gagata, ovalnog oblika sa dvije rupe na gornjoj i donjoj strani. Na jednoj perlici su reljefno izvedene okomite i vodoravne linije, a na drugoj su reljefno prikazane glave muškarca i žene okrenute jedna prema drugoj. (T. V, sl. 6).

Analogije u ovakvoj perlici nalazimo na Paniku, u grobnici-objektu VIII i u dolini Japre.⁵⁸ Plosnata perlica elipsastog oblika sa reljefnim okomitim linijama nađena je na Paniku-Drapčeva strana⁵⁹ i u Plandištu kod Vinkovaca.⁶⁰

Dobro sačuvani koštani češalj T. V, sl. 5 pronađen je u najmasivnijoj zidanoj grobnici G-39 uz ulomke duge staklene posude i željezne narukvice. Kao grobni prilog nalazio se uz desnu nogu muškarca. Gornji dio češlja je trokutastog oblika s blagim zaobljenjem. Između dvije trokutaste pločice je pojačanje od dvije male koštane pločice. Češalj ima jedan red zubaca koji su gusti, dosta dugi i većim dijelom sačuvani. Pločice su pričvršćene sa 13 malih zakovica na obje strane. Ukras uz gornji rub i po sredini sastoji se od utisnutih ureza i cik-cak linija u obliku rombova.

U grobovima 128 i 1308 u jugoistočnoj nekropoli u Intercisi pronađeni su jednoredni češljevi s polukružnom i potkovičastom pločastom ručkom, koji su barbarskog porijekla.⁶¹

NOVCI

U osam grobova pronađeno je ukupno 36 kasnoantičkih brončanih novaca koji se javljaju kao prilozi u šest ženskih i u dva dječja groba uz desni i lijevi kuk, na lijevoj podlaktici ili oko glave.

U ženskom grobu G-7 oko lijeve podlaktice pronađeno je osam sitnih bron-

56. Sonja Petru i Petar Petru: Neviodunum, Ljubljana 1978, tabl. III, sl. 30, tabl. V, sl. 20, tabl. VI, sl. 1.

57. Pahič, o.c. 7, 6, ogrlice 1 i 2.

58. Dr Irma Čremošnik: Rimsko naselje na Paniku, GZM (arheologija), Sarajevo 1976, NS. sv. XXIX (1974), tabl. XII, sl. 8.

Đuro Basler: Rimski metalurški pogon i naselje u dolini Japre, GZM, (arheologija), NS, sc. XXX/XXXI, Sarajevo 1977, tabl. VII, sl. 2.

59. Dr Irma Čremošnik: Rimsko naselje na Paniku... tabl. XXV, sl. 13.

60. Zlatko Virc: Plandište — novi arheološki lokalitet, Zbornik slav. muzeja br. 1, Vinkovci 1969, str. 138, sl. 2.

61. Eszter B. Vago-Istvan Bona, Die Graberfelder von Intercisa der spatromische Sudostfriedhof, Budapest 1976, str. 198, Taf. XLV, Grab 128, 1308.

čanih novaca cara Valensa, koji su stavljeni u vidu narukvice. U dječjem grobu G-37 nađena su dva loše sačuvana mala brončana novčića koja su probušena po sredini. Najviše novaca (ukupno 14 kom) pronađeno je u dvojnoj dječjoj grobnici G-64 (Constans, Valens, Valentinian I, Julijan II i Iovian). Sačuvanost novca je srednja, katkada veoma dobra, a u nekoliko slučajeva slaba. Najčešće je zastupljena kovnica u Sisku, te Thessaloniki i Aquilei.

Najrazličitiji novci su od Constantiusa, a tipovi novaca ostalih careva se ponavljaju.

1. CONSTANS PF AVG	Lik vladara okrenut na desno u poluprofilu, na glavi ima vjenčić.
VICTORIAE DD AVGGQNN
A SIS	Dvije Viktorije idu jedna prema drugoj i drže vjenčić u ruci.
2. CONSTAN TIVS PF AVG	Vladar u poluprofilu okrenut na desno, s dijamantom na glavi.
SPES REIPUBLICAE	Muškarac u vojničkom odijelu stoji okrenut na lijevo, drži kuglu u lijevoj ruci, a koplje u desnoj.
CONSTANTIVS NOB	Lik vladara okrenut na desno.
GLORIA EXERCITUS	Dva vojnika stoje, između njih je ratnički trofej.
DN CONSTANTIVS PF AVG	Poprsje vladara okrenuto na desno u poluprofilu.
GLORIA ROMANORVM
S D	Muškarac u vojničkom odijelu okrenut na lijevo, u desnoj ruci drži zastavu. Lijevo od njega kleči neprijatelj.
CONSTANTIVS PF AVG	Glava vladara u poluprofilu okrenuta na desno.
FEL TEMP REPARATIO	Vojnik stoji okrenut na lijevo, kopljem probada neprijatelja koji leži na zemlji.
3. DN IVLIA NVS NOB C	Lik vladara u poluprofilu okrenut na desno.
SPES REI PVBLICAE
SISC	Vojnik u hitonu okrenut na lijevo, u desnoj ruci drži koplje.

4. DN IOVIAN VS PF AVG Lik vladara okrenut na desno u poluprofilu, sa vrpcom oko glave.
- VOT
A SIS Lovorov vijenac i unutar njega tekst.
5. DN VALEN S PF AVG Lik vladara u poluprofilu okrenut na desno, s dijademom na glavi.
- SECVRITAS REI PVBLICAE
H SIS Ženska u dugoj haljini stoji okrenuta na lijevo, sa lovorovim vijencem u desnoj ruci.
6. DN VALENTINI ANVS PF AVG Portret vladara u poluprofilu okrenut na desno, sa dijademom na glavi.
- RESTITU TOR REIP
SM P Vojnik stoji okrenut na desno, u lijevoj ruci drži vojnički znak na motki, u desnoj ruci drži malu Niku koja je uzdigla vjenčić.
- ili SECVRITAS REI PUBLICAE
K
P SISC

Novci su česti prilozi u kasnoantičkim nekropolama Panonije, a obuhvaćaju razdoblje od početka do sredine druge polovine 4. st. Analogije su u nekropolama u Majsu⁶², Sladojevcima⁶³, Zengovarkonyu⁶⁴, Fozekasbodi⁶⁵, Brezju⁶⁶, Osijeku⁶⁷, i u Baranji⁶⁸.

Vrijedan nalaz na ovoj nekropoli je manja grobna kapela koja je uokružena polukružnom zidanom ogradom. Sa istočne strane kapele je ulaz, a zidana ograda se nastavlja dalje prema sjeveru i zapadu. Vanjska dimenzija kapele je: duž. 3,15 m, šir. 2,44 m, širina zida 0,4—0,50 m. Zid kapele je građen od 5 reda cigli i kamenja. Dubina zida je 1,95 (nije do početka temelja). Prigodom iskapanja unutrašnjeg dijela kapele pronađeno je nabacano kamenje, ulomci, cigle, crijepa, keramike, stakla i mali brončani kasnoantički novac. Oko kapele i unutar ograđenog zida nalaze se skeletni grobovi G-38, 39, 40, 41, 42, 64 i 65.

62. Burger (Majs), G-2, 3, 7, 9, 19, 21, 22, 30, 37.

63. Emil Spajić: Kasnorimska nekropola u Sladojevcima, Osječki zbornik, XI, Osijek 1967, t. VI, 2.

64. Dombay, o.c.t. III, grob 2, t. VII, grob 4.

65. Ibid, t. XXI, G 3.

66. Pahič, o.c. str. 259, t. 8.

67. Ivan Mažuran: Rimski novci nađeni u Osijeku, Osječki zbornik IV, Osijek 1954, str. 32—40.

68. Emil Spajić: Rimski novci nađeni u Baranji, Osječki zbornik XIII, Osijek 1971, str. 133—157.

Antropološku analizu muških i ženskih skeleta (ukupno 17 kom.) načinila je prof. Georgina Pilarić.

Na temelju analize četiri muške i četiri ženske lubanje (G-1, 2, 3, 5, 7, 15 i 22) moglo se ustanoviti da muške lubanje ukazuju na karakteristike jednog paleo-europidnog ili kromanjoidnog rasnog tipa. Lubanjska građa kostiju je masivnija, zatiljne kosti su zaobljene i izdužene, a bradica je visoka, četvrtastog oblika, isturena prema naprijed. Ženske lubanje su gotovo istih karakteristika.

Istraživanja su vršena na skeletima u grobovima G-39, 40, 43, 44, 45, 48, 50, 51 i 52. Morfometrijska istraživanja⁷⁰ daju sliku mješanog stanovništva unutar rasno tipoloških indeksnih karakteristika: dolihoidnog i mezoidnog tipa lubanja. Nosna kost se visoko uzdiže, a bradice su četvrtaste ili ovalne. Prema rasnoj tipologiji uočava se nordinoidni i mediteranoidni tip. Antropometrijski rezultati ukazuju na mogućnost pokapanja na ovoj nekropoli dvije različite populacije. Visoki nosni otvori i visok gornji dio lica protive se negroidnom tipu. Proizlazi zaključak da nisu utvrđene na ovom lokalitetu negroidne komponentne koje bi unosili rimski vojnici.

Na lubanjama je utvrđen naročit konveksitet čitave ljske zatiljnih kostiju, tzv. »batrokefalija«.

Istraživanjem visine kostiju utvrđen je karakterističan srednji stas (ispod prosjeka po Martinu), a u antropografskom pogledu može se pomišljati na mediteranoidne značajke, osim kod jednog skeleta koji visinom odskače od ostalih, pa se ovdje može pomišljati na nordidne značajke.

Dr Juraj Kallay je napravio analizu dviju mandibula muškarca i žene iz dvojnog groba G-15.⁷¹ Prema istrošenosti zubi radi se o odraslim osobama srednje dobi, koji su bili dobro građeni, a kako su im zubi bili jako izgrizeni, osim umnjaka, nisu bili stariji od 35 godina. U ranoj mladosti su upotrebljavali grubu hranu, što je vidljivo na prvom kutnjaku koji je izglođan. Na zubima nema tragova cariesa ni klimavosti (parodontoze), jer su rubovi zubnica zdravi. Žena ima na zubima dosta kamenca. Dimenzije zubi odgovaraju današnjima i ne pokazuju nikakve varijacije.

Ova kasnoantička nekropola ukazuje da određene vrste priloga nalazimo u zidanim grobovima (pretežno staklene posude drugačijih oblika), a u običnim rakama ostali materijal-narukvice, prstenje, naušnice, perlice, keramiku i novce. Ovdje se možda radi o razlikama koje imaju svoj korijen ne samo u različitim kronološkim nego i u socijalnom, pa čak i u etničkom porijeklu pokojnika. U dvije vrste grobova radi se o dvije vrste nošnji i dvije vrste pogrebnih običaja. Prema analogijama u kasnoantičkim grobovima u Majsu (mađarski dio Baranje), u Brezju i Ptuju, gdje su brončane narukvice nađene na lijevoj ruci, moglo bi se nagađati

69. Georgina Pilarić: O lubanjama iz nekropole, Antropološki prikaz, Požeški zbornik IV, Slav. Požega 1974, str. 141—151.

70. Georgina Pilarić: Nekropola na »Treštanovačkoj gradini« u Tekiću, Antropološka istraživanja II, Vjesnik Muzeja Požeške kotline 2—3, Slav. Požega 1979, str. 51—82.

71. Dr Juraj Kallay: Antropološke mjere zubi iz nekropole, Požeški zbornik IV, Slav. Požega, 1974, str. 152—154.

da se radi o germanskim došljacima.⁷²

Po Kloiberu⁷³ pokapanje u smjeru zapad-istok pojavilo se u 4. st. u gotskim grobljima i u drugoj polovici 4. st. taj način pokapanja preuzela je i rimska provincijalna kultura. Prema tome bismo mogli zaključiti da su u zidanim grobnicama sahranjeni domaći romanizirani stanovnici, da su one nešto starije, a u rakama u prostoj zemlji su sahranjeni germanski došljaci.

NASELJE

Istočno od nekropole 1973. god. vršena su probna iskopavanja na »Gradini«, gdje su na površini zemlje izbačeni mnogi ulomci kamena, građevnog materijala, žbuke i keramike. Na blagom brežuljku koji je sada pašnjak (nekadašnji vinograd) napravili smo poprečnu sondu smjera sjeveroistok-jugozapad u dužini od 25 m i u širinu od 2,0 m. Prema pričanju starijih ljudi u Tekiću i Treštanovcima, odavde je vodio »podzemni hodnik« prema sjeveru u kojega su se provlačili kao djeca čuvajući stoku.

Južno od spomenute parcele kopao je Milan Turković 1898. god. i pronašao keramiku, staklo, novce i dvije kamene ženske glave. Prigodom iskopavanja pronašli smo ostatak ognjišta od pečene zemlje crvene boje s ulomcima cigala i kamenja, 15 cm debeo gar sa životinjskim kostima (govedo, ovca, pas), mnoštvo šuta, maltera bijele i ružičaste boje, stakla i keramike. Nađena je atipična siva keramika, ulomci jajolikih lonaca, zdjela, glazirana keramika i ulomci tamnosmeđeg stakla. Među šutom nađeno je mnogo stropne opeke, tubulusa i željezni klin. Prigodom iskopavanja otkrivena je podnica dimenzije 1,21 x 0,60 m sagrađena na komadima kamena i cigli, a sastojala se je od žučkastog maltera pomješanog sa šljunkom. Nedaleko podnice je nađen temelj stupa od sedam redova opeke na dubini od 0,80 m. Nađen je i temelj zida napravljen od cijelih opeka i ulomaka raznih dimenzija. Zid je skretao prema sjeveru, pa ga nismo bili u mogućnosti dalje pratiti. Iskopanje u ovom dijelu je vrlo teško uslijed veoma tvrdog zemljišta pomješanog kamenjem, opekom i žbukom. Slojevi su ispremješani, jer se na ovom zemljištu rigolao vinograd.

Na ovom lokalitetu vršili smo probna iskopavanja i 1976. godine, kada smo otvorili sondu dimenzije 10,0 x 1,5 m smjera sjever-jug i tri sonde dimenzije 5,0 x 1,5 m. Pronađen je kameni zid širok 1,15 m, mnoštvo šuta, desetak vrsta kuhinjskog posuđa kasnoantičke profilacije, ulomci staklenih posuda i brončani novac Constancija II.

Ostaci ognjišta, podnica, stup, zid, ulomci keramičkih posuda za svakodnevnu upotrebu, staklo, novac i životinjske kosti ukazuju na postojanje ostataka neke stambene zgrade. Za sada nemamo niti jedan natpis ni pečat, ali smatramo da smo na tragu nekadašnjeg grada Inceruma koji je bio na sjecištu puteva koji su vodili od Siscie u Mursu i iz Aquae Ballisae u Cibalae.

72. Dombay, o.c.

73. A. Kloiber, Die Graberfelder von Lauriacum, das Ziegelfeld, Forschungen in Lauriacum 4—5, 1957, 169, op. 1.

CRTEŽ: IVAN ŠTIMAC

ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNGEN DES MUSEUMS DES POŽEGAER TALKESSELS

Zusammenfassung

Das Museum in Slav. Požega (Muzej Požeške kotline) hat auf vorgeschichtlichen und römischen Lokalitäten mehrere Schutzgrabungen ausgeführt und eine systematische Ausgrabung in Tekić. Auf der Lokalität »Šikare« bei Novoselci wurde neolithische, Badener, bronzezeitliche, Latènezeitliche, römische und mittelalterliche Keramik gefunden.

Auf dem »Bajer« auf der Ziegelei in Slav. Požega wurden 16 bronzezeitliche Brandgräber entdeckt.

Auf der Lokalität »Grabaračke livade« bei Zarilac befand sich ein Lager oberpleistozäner Mammutjäger. Es wurden osteologische Überreste oberpleistozäner Säugetiere gefunden und die Steinartefakte gehörten dem jüngeren Aurignacien und der Anfangsphasen des Gravettien an. Diese mehrschichtige Lokalität hat eine grosse Menge archäologisches Material geliefert: Steinäxte, keramische Idole und Gewichte, bronzezeitliche Keramik, Löffel der Lasinja-Kultur und Gefässfragmente. Die aufgefundene Nekropole hat alle Merkmale der Urnenfelderkultur. Unweit der Nekropole wurden Spuren einer Ansiedlung mit Töpferofen, bronzezeitlicher, Latenezeitlicher, römischer und slawischer Keramik entdeckt.

Probegrabungen wurden auf römischen Lokalitäten im Talkessel von Požega (Požeška kotlina) ausgeführt. Auf der Lokalität »Vetovačke livade« unweit von Tekić wurden Fundamente eines Gebäudes aus der Spätantike gefunden, und auf »Radovačko Brdo« bei Velika drei Skelettgräber mit gut erhaltenen keramischen Gefässen, Bronzefibeln, Bronzemünzen Diokletians untersucht. Auf der Lokalität »Kruge« unweit von Velika wurden Reste von Baumaterial eines römischen Gebäudes, Bruchstücke von keramischen Gefässen, Bodenplatten, verschiedenfarbige Fresken und eine Münze des Kaisers Konstans gefunden.

In Slav. Požega in der Kirche des hl. Lovro (Laurentius) wurde das Sanktuarium und ein Teil des Kirchenschiffes archäologisch untersucht und Teile eines älteren Gebäudes gefunden ebenso Bruchstücke römischer Keramik, mehrfarbige römische Fresken, slawische Keramik, geschmiedete Nägel, Teile von Pferdegeschirr und spätmittelalterliche Keramik.

Die systematischen Ausgrabungen auf »Treštanovačka gradina« bei Tekić wurden im Jahre 1972 begonnen. Bisher wurden 70 Gräber der antiken Nekropole aus dem Ausgang des IV. Jahrhunderts untersucht. Diese Reihengräber sind in der Richtung West-Ost orientiert; die vorgefundenen Skelette stammen von Männern, Frauen und Kindern. Die meisten wurden in die Erde begraben, einzelne

in von Ziegeln gebauten Gräbern mit Satteldach. In den Gräbern wurde viel archäologisches Material gefunden: keramische und Glasgefäße, Schmuck, Münzen der Kaiser Konstans, Konstantius II., Julian, Valens und Valentinian.

Östlich von der Nekropole wurden die Fundamente eines spätantiken Gebäudes mit einer Menge Baumaterial, keramische und Glasgefäße und eine Bronzemünze Konstantius II. a gefunden.